

Dan Ringgaard

En vestindisk kommentar til Johannes Ewalds *Levnet og Meeninger*

Jeg vil gerne gøre en kommentar, en vestindisk kommentar, til en af de mindre omtalte passager i Johannes Ewalds *Levnet og Meeninger*.¹ Det er der hvor Johannes beskriver sin brors skæbne som soldat på De vestindiske øer og hans desertering og død under en orkan på Det caribiske hav. Passagen står i begyndelsen af det første af de to kapitler der bærer titlen 'Viinflasken'. Den uforfærdede Johannes har lige efterladt sin storebror ved skibsbroen i Hamborg og dermed ladet det sidste tov springe, som han siger, til

¹ I 'Hypomnemata. Kommentaren som forklaring og dannelse' peger Carsten Madsen på en overset dobbelthed i kommentaren. Den er dels forklaring, dvs. "udlægning, en elementær analyse eller fortolkning" (s. 31) af f.eks. en tekstpassage, en klarlæggelse af interne eller eksterne tekstforhold og som sådan en lettelse af forståelsen, et bidrag til tekstens eksegese. Men den er også dannelse, "en form for personlig note forpligtet på et egensindigt kompleks af ideer og regler" (s. 31). Hvor forklaringen er objektiv og selvudslettende, er den anden en subjektiv investering, et personligt afsæt i teksten. Med Karlheinz Stierles artikel 'Studium. Perspectives on Institutionalized Modes of Reading' er kommentaren på den ene side et slør der drages til side for at vise teksten som den virkelig er, på den anden "et overskud af mening" (s. 118). Se: Madsen, Carsten (2008): 'Hypomnemata. Kommentaren som forklaring og dannelse', i *Bogens verden*, årg. 90, nr. 3, s. 31–41.

hjemmet:

Saalænge vi kunde see os, hviftede vi hinanden til med Hattene – Endelig gik han mig af Synet – og det var den sidste Gang, at jeg saae ham – Han er død, min ømhjertede, min ulykkelige Broder – / Jeg kan ikke undlade, med faae Ord at berøre hans efterfølgende Skjæbne. (s. 85).

Johannes fortæller så hvordan broderen samme dag hentes hjem, men straks springer af postvognen og går i dansk tjeneste i Rendsborg, deserterer, fanges, købes fri af forældrene og kommer tilbage til København hvor han begynder at studere. Så følger den passage jeg gerne vil kommentere:

Men min Stiffader, som første Gang havde skremmet ham fra sit Huus, fandt snart Midler til paa nye, at gjøre ham det utaaleligt – Han gav sig igjen i Tjenesten; og blev igjen kjøbt derfra – og gav sig atter i Tjenesten; og blev atter løst – saaledes to eller tre Gange – Endelig besluttede mine Forældre, at dømme ham fra Livet, og – at skikke ham til Vestindien – Jeg kalder dette med god Betænksomhed en Dødsdom – ikke just i Hensigt til min Broder; thi hans Ubestandighed forekom Climaet i at ødelægge ham [hans ubestandighed kom klimaet i forkøbet hvad angik hans ødelæggelse] – han var desuden ikke engang tilbøielig, meget mindre forfaldet til den Art af debauché, der tiest og egentligst dræber vore nordiske unge Mennisker; som blive sendte derover [med “debauché” mener fortælleren sikkert drikfældighed] – Men jeg kan ikke bare mig for at gjøre denne Anmærkning, i Hensigt til de ubarmhjertige Forældre, som uden mindste Samvittigheds Nag skikke deres forvildede, eller kun forgjeldede Sønner til et Land; hvor de dog nogenledes kan forudsee, at Døden er dem det visseste, og en moralsk Forbedring det umueligste – Var det dem virkelig om denne sidste at gjøre; skulde det være ubegribeligt, hvorfor de sendte dem saa langt bort i Skole hos Mulatter og forløbne Engellænder – De

skulde uden Tvivl bedre kunde komme til sig selv igjen i Europa – Men det var dem om at gjøre, at befrie Jorden og egentligst sig selv fra en Byrde, en Skam, hvormed de har haft det Vanheld – og i Hensigt til Opdragelsen oftest den Uforsigtighed, den lasterhaftige Ubillighed, at belæsse sig og andre – A la bonne heure! – Men jeg veed, at jeg i dette Tilfælde, af to onde Ting, heller vilde være Søn, end Fader – For igjen at komme til min Broder, saa var han reyst til Vestindien, kort førend jeg kom tilbage fra Tydskland – Vi skrev hinanden et Par Gange til – Men inden et Par Aars Forløb, fik jeg den Efterretning; at min Broder, i Selskab med to Franskmænd, havde haft det Indfald, uden sine Officereers Forevidende, at gjøre en Lystreyse paa en lille Baad over til et af de Spanske Eylande [han deserterede altså igen] – En medlidende Orcan havde paataget sig, med et, at gjøre Ende, paa denne og overalt paa hans heele besværlige PilegrimsReyse igjennem Livet – Med andre Ord, han var dronet – Dette var Enden paa min Broders Skjæbne – Jeg vender tilbage til min egen – (s. 86-87).

Det der slog mig ved passagen, slog mig ikke straks da jeg læste den, men kort tid efter hvor Johannes beretter om sin allertidligste ungdoms romanske drømmerier som de tog form under læsningen af de romaner han fandt på sin opdragers bibliotek. Fieldings *Tom Jones* var slem nok, men så fik han

fat paa Robinson Crusoe – Denne Rousseaus Afgud, kunde saa nær have gjort mig reent forrykt – Det er vist, at jeg, dengang tretten Aar gammel, ikke alleneste fattede det Anslag, men virkelig gjorde en Begyndelse med, at undløbe til Holland, for derfra at seyle til Ostindien, i det fromme Haab, at kunde strande undervejs paa en eller anden ubeboet Ø – En af mine barnagtige Tildragelser, som i andre Hensigter, fortjener ved Leylighed at fortælles udførligere!

Det bliver den så ikke i denne omgang fordi “Nu var den tyske

Krig begyndt; og den gav min romanske Tænkemaade en gandske nye Flugt” (s. 89).

Det påfaldende, synes jeg, er forskellen på de geografisk diamentrale modsætninger Ostindien og Vestindien. Ostindien er romansk, et romanland, et uendeligt og fiktivt sted. Det samme er det Tyskland Johannes er på vej ned til for at blive soldat. Det er et Tyskland der, i lighed med Ostindien, giver hans “romanske Tænkemaade” flugt. Begge steder er et slaraffenland for indbildningskraften. Ewalds selvbiografi er hvad sted og tid angår endnu i romankunstens første fase, den Milan Kundera beskriver sådan her i ‘Cervantes’ miskrediterede arv’ fra *Romankunsten*:

Don Quijote drog ud i en verden, der lå åben foran ham. Han kunne frit tage af sted og vende hjem igen, når han lystede. De første europæiske romaner er rejser gennem en verden, der forekommer grænseløs. Indledningen til *Fatalisten Jacques og hans herre* overrasker de to helte midt på vejen; man ved hverken hvor de kommer fra eller hvor de skal hen. De befinder sig i en tid, der hverken har begyndelse eller ende, i et rum, der ikke kender til grænser, midt i et Europa, hvis fremtid aldrig hører op.

Et halvt århundrede efter Diderot, hos Balzac, er den fjerne horisont forsvundet som et landskab bag moderne bygninger, bag de sociale institutioner: politi, retsvæsen, pengenes verden, den kriminelle verden, hæren og staten. Balzacs tid kender ikke længere til Cervantes’ eller Diderots lykkelige lediggang. Den er stået på det tog, man kalder Historien. (s. 15-16)

I dette grove rids af romanhistorien hører Ewald ubetinget til hos Cervantes og Diderot. Han er endnu ikke “stået på det tog, man kalder Historien”. Skulle man samle stederne i *Levnet og Meeninger* i en enkelt dominerende kronotop må det være en hvor rummet er uendeligt i sin eventyrlige udtrækning og tiden løsrevet fra kronologien og samlet i intense momenter. Den verden Johannes stævner

ud i har nok historiske referencepunkter, men de er underordnede den pikareske romans ekspansive og ikke særligt konkrete rum hvor begivenheder kan indtræffe uanmeldt og kaste helten videre i uforudsete retninger. Mere specifikt kan vi tale om værkdominerende tærskelkronotoper. Det gælder forværelset hvor Johannes møder Arendse (den er tærsklen til hendes hjem), det gælder højen som et andet omkalfaltringspunkt i livet, men også de fortløjninger der kappes forud for den passage jeg lige har citeret. Tærskelkronotopen er krisens og vendepunktets kronotop skriver Bahktin i *Det dialogiske ordet*: "I denne kronotop er tiden i alt væsentligt et øjeblik som så at sige savner realitet og falder uden for den almindelige biografiske tids forløb." (157)

Sådan er det *ikke* med Vestindien. Vestindien er tydeligvis et sted, fortællerens læser har erfaringer med. Fortælleren kan henvise til en fælles viden om at klimaet og drukkenskaben tager livet af de danskere der tager dertil. Han kan i ophidsede vendinger, der ender som en hel digression i digressionen, advare forældre imod at følge den dårlige skik med at udskibe familiens sorte får til kolonierne. Han taler med andre ord ind i en fælles historisk virkelighed når han nævner De vestindiske øer. Retorisk har den hede principielle digressionen om de sorte får den effekt at den efterfølgende rapportering om broderens endeligt bliver netop det: en kort, nøgtern redegørelse som står i diametral modsætning til eventyrets grænseløse udfoldelse og bogens senere højdepunkter af henrevet besyngelse. Dermed får fortælleren også med broderen skabt en kontrastfigur til sit eget yngre jeg. Der er altså, også i bogens overordnede logik, god grund til at lade broderen gå til på helt andre strøg end dem Johannes færdes på.

De vestindiske øer var i dansk besiddelse fra 1665 til 1917, og en del af den såkaldte trekantshandel. Man fragtede våben og dagligvarer fra Danmark til Afrikas vestkyst hvor Danmark havde en række forter. Herfra bragte man slaver til De vestindiske øer hvor de producerede tobak, bomuld, rom og sukker som man så sejlede

til Danmark og solgte i Europa. Denne handel var på sit højeste i anden halvdel af 1700-tallet. De vestindiske øer var på det tidspunkt en del af den københavnske hverdag. Skibene der sejlede på øerne, lå ved det der i dag hedder Larsens Plads ud for Amalienborg, og de fleste kendte ligesom Ewald nogen der havde været der.²

Med Østen og eventyret er det noget andet. De begynder allerede syd for Elben. Det er den verden Johannes stævner ud i det øjeblik han kapper trosserne til det sidste familiemedlem og den kendte verden, der hvor han placerer sig selv med vinflasken på højen som en romanhelt i en uendeligt udstrakt verden af sprængfyldte øjeblikke. Vestindien derimod er godt nok langt væk, men øerne befinder sig inden for den historiske virkelighed som Ewald med sin bog ønsker at udvide ved indbildningskraftens hjælp, og samtidig i marginen af den hverdag som er København. I den korte passage om broderen får læseren lejlighed til med Kundera og *avant la lettre* at stige på Historien. Her strejfer den historiske virkelighed Ewalds mesterværk som ellers er mest optaget af litteraturens egen verden og menneskets indre liv. Begge dele er nemlig ekspressive og grænseløst ekspansive regioner for fantasien og følelsen.

The touch of the real

Jeg vil foreslå at der er tale om det litteraturkritiker Stephen Greenblatt i bogen *Practicing New Historicism* har kaldt *the touch of the real*. Greenblatt omtaler en anekdote om fåretyveri og mord fra Marokko som antropologen Clifford Geertz behandler i sit kapitel om

² Broderen Mathias Ewald omtales ikke i hverken 1932-udgaven af *Dansk Biografisk Leksikon* eller *Salmonsens Leksikon*. A. D. Jørgensen refererer tilsyneladende blot fra *Livnet og Meeninger* i *Johannes Ewald* fra 1888 (s. 33-34), mens Louis Bobé i *Johannes Ewald* fra 1943 omtaler episoden kort og med egne ord, men uden at tilføje andet end en datering af broderens død (1765) til hvad der allerede står i *Livnet og Meeninger* (s. 51-52). Keld Zeruneith kommer ikke ind på den biografiske baggrund i sin biografi *Soldigteren* fra 1885.

‘Thick Description’ i bogen *The Interpretation of Cultures*. For Geertz må ethvert fænomen forstås som en del af et omfattende “net af betydning” og aldrig objektiveres eller isoleres via mere eller mindre reduktive tesestyrede fremgangsmåder. Det fører til en ikke-kategoriserende metode hvor alt kan komme med, stort og småt imellem hinanden sådan at det man studerer flettes ind i et mangesidigt væv af forbindelser til omverdenen. Det er det som i litteraturvidenskaben og med Greenblatt som den centrale figur, blev til nyhistorisme.

Det ligger i fremgangsmåden og netværksmetaforen at hver ting som inkluderes, ikke kan reduceres til det den inkluderes i. Heri viser sig noget af arven fra dekonstruktionen. Den marokkanske anekdote bidrager til en forståelse af et antropologisk problem, men den indgår også forbindelser med så meget andet som ikke har noget med sagen at gøre. Geertz kan trække anekdoten ind i sin antropologiske tekst, og den vil give teksten *a touch of the real* fordi den har en anden referentialitet. Den kommer så at sige ude fra verden. Den *er* ikke denne verden, bevares. Også en anekdote er en repræsentation af verden; men inde i Geertz’ sagtekst får den alligevel en særegen status: Den er hentet ind, og med den er en verden af historisk dokumenteret nordafrikansk hyrdeliv fragtet ind i teksten inklusive en informant, den virkelige marokkaner som har fortalt anekdoten. For nyhistorismen betød det en slags gradbøjning af dekonstruktionens rigide adskillelse af tegn og ting og dens evindelige rekurs til det første, og det betød en udvidelse af litteraturbegrebet og med det en dialog mellem kanonisk skønlitterære tekster og alle mulige andre tekster. At føre det litterære og det ikke-litterære sammen var i sig selv en form for *thick description*. Greenblatt slutter sit kapitel om ‘The Touch of the Real’ sådan her:

[...] anekdoten tilfredsstillede begæret efter noget uden for det litterære, noget der i særdeleshed ville udfordre grænserne for det litterære. Den tilbød adgang til det hverdagslige, stedet hvor tingene faktisk blev gjort, den sfære af praksis som selv i dens

mest kejtede og ubehjælpsomme udtryk gør krav på den sandhed som de mest veltalende litterære tekster er nægtet. Eller rettere: Anekdoten var en vej ind i “kontaktzonen”, det fortryllede rum hvor *genius literarius* kunne trylles om til at eksistere. (Greenblatt, s. 48)

Historien om Johannes’ bror er sådan en anekdote. Måske ikke en anekdote i streng forstand, men en kort sideberetning til *Levnet og Meeninger* der, som jeg har forsøgt at vise, påkalder sig en historisk virkelighed af en art som ellers er bogen fremmed. Det er en passage med en anden og mere påtagelig referentialitet. Med sin gestus til en almindelig fælles referenceramme og med sin pointerede nøgterne retorik tilbyder den adgang til det hverdagslige. Dermed åbner den bogen, der trods sin fragmentkarakter tenderer imod at lukke sig selv i fortællingen om et liv, og som i det omfang den er åben i vid udstrækning er åben imod anden litteratur. I de sidste mange årtiers Ewald-reception er der udbredt enighed om at *Levnet og Meeninger* er et stramt komponeret værk (det gælder Frandsen, Doctor, Kondrup og Sørensen), og Peer E. Sørensen har påvist en omfattende intertekstualitet.

Levnet og Meeninger er en usædvanlig selvbiografi fordi den ikke fortæller om hele livet. Den begynder og slutter midt i det hele, og den stiller skarpt på nogle ganske få episoder fra fortællerens ungdom. Den er bygget op i to dele med hver deres højdepunkt. I første del drikker Johannes sig fuld på en høj i Nordtyskland og begejstres af de fantasier vinen vækker i ham. Episoden foregriber bogens anden kulmination som er mødet med hans livs kærlighed Arendse i København nogen tid inden hans afrejse. Kompositionen underforstår at livet skal forstås som højdepunkter, intense øjeblikke, ikke som udstrækning eller i sin kronologi. *Levnet og Meeninger* er ikke beretningen om et liv der udvikler sig imod større og større indsigt og modenhed, men om enkelte øjeblikke der løftede Johannes, og som gjorde ham til digter ved at åbne imod ufattelige dimensioner.

Den løsrevne sublimе erfaring af inspiration eller forelskelse skaber til gengæld en splittelse imellem den unge Johannes, som bogen fortæller om, og så den aldrende fortæller der gigtssvag, alkoholiseret og under opsyn sidder opstyltet på sine puder og skriver om sig selv. Det er i det spring at den kronologiske tid har sin virkning. Det er en usædvanlig selvbiografi fordi den ikke efter Augustins mønster er bygget op omkring en omvendelse. Det skulle da lige være en omvendelse til elskov og digtning. Peer E. Sørensen hæfter sig i *Håb og erindring* ved at fortælleren har sin egen paradiske høj, nemlig sine puder, og fortsætter:

derfor er inspiration og drømme vigtige før som nu. I stedet for bekendelsens selvafkald får vi en erfaringsmættet fremstilling af, hvad ungdommens drømme har kostet, og en fastholdelse af deres nødvendighed hen over alle moraliserende forbehold. (Sørensen 1985, s. 183)

Levnet og Meeninger ligner mere de romaner den omtaler med så stor forkærlighed, end samtidige selvbiografier som Rousseaus eller Charlotte Dorotea Biehls. De foregår begge på anderledes omhyggeligt realistisk beskrevne steder, i kronotoper der er mere bundet til en historisk tid og et konkret geografisk rum.

Med en anden artikel af Stephen Greenblatt, 'Wonder and Resonance' hedder den, kan man sige at *Levnet og Meeninger* i langt højere grad sigter imod at skabe forundring end resonans. I artiklen skriver Greenblatt om hvordan kunst og andre museumsgenstande kan udstilles så de enten vækker forundring eller giver resonans. Resonans angår "den udstillede genstands magt til at nå ud over sine egne formelle grænser til en større verden" og til at "vække de komplekse, dynamiske kulturelle kræfter som det kommer fra, i betragteren" (42). Forundring derimod er "den udstillede genstands magt til at standse betragteren i hans eller hendes spor, til at blotlægge en frapperende fornemmelse af særegenhed, til at vække en eksalteret opmærksomhed" (42). Et værks resonans skyldes altså

dets evne til at pege ud over sig selv, ud over den umiddelbare oplevelse og til de historiske eller kulturelle kræfter som har skabt det, og som det er en del af. Forundring, fortsætter Greenblatt, har at gøre med et særligt fortryllet blik. Et blik er fortryllet

[...] når opmærksomheden trækker en cirkel omkring sig selv fra hvilken alt andet end genstanden er udelukket, når receptivitetsintensiteten blokerer alle omkringliggende billeder og alle stemmer forstummer. (49)

Greenblatt demonstrerer hvordan denne forundring oprindeligt blev skabt ved at fjerne fremmede ting fra deres sædvanlige sammenhæng og flytte dem ind på museer. Dermed skabte man dette særlige blik "hvis oprindelse findes i kulten omkring det forunderlige, og heraf kunstværkets evne til at afstedkomme overraskelse, behag, beundring og antydninger af geni" (53) hos den der så det. Det er "en af vores kulturs enestående præstationer at have formet denne type blik", fortsætter Greenblatt, "og det er en af de mest intense nydelser denne kultur kan tilbyde" (53). I *Livnet og Meeninger* går fortælleren i overvejende grad efter at skabe forundring. Måske kan man endda, med inspiration fra Greenblatt, sige at det netop er flytningen af det selvbiografiske over i en form der i høj grad er inspireret af romanen, der er med til at skabe forundringen. Livet er flyttet ind i kunsten, på samme måde som genstanden er flyttet ind på museet. Passagerne fra højen og fra mødet med Arendse er bogens fejrede højdepunkter fordi de er nogle af de mest geniale forundringspassager i dansk litteratur, og fordi de er indbegrebet af bogens forundringsstrategi.

Passagen om broderens endeligt giver derimod *resonans* til bogen. Den bringer bogen "ud over sine egne formelle grænser til en større verden" og vækker "de komplekse, dynamiske kulturelle kræfter som [den] kommer fra" i læseren. Her kunne jeg åbne for et større historisk vue end det kortfattede jeg allerede har givet. Jeg kunne også via det begive mig ind i en postkolonial læsning. Jeg er

imidlertid mere interesseret i at forstå passagen som denne retorisk gestaltede “berøring med det virkelige” og nærmere bestemme hvilken slags sted Vestindien så er, og hvordan dette sted fungerer inden for *Læret og Meeningers* litterære økonomi.

Jeg sagde før at Vestindien geografisk talt var lige så langt fra København som Ostindien, men at det i modsætning til Ostindien samtidig befandt sig i marginen af den københavnske hverdag. De vestindiske øer er nærmere bestemt det Michel Foucault i foredraget ‘Andre rum’ kalder en heterotopi. København er et normalt og virkeligt sted, Ostindien, med samt alt syd for Elben, er i Ewalds iscenesættelse en utopi, et unormalt og uvirkeligt sted som kun findes i romaner. De vestindiske øer, derimod, er en tredje slags sted, virkelige men unormale, med andre ord en heterotopi. Heterotopier er udgrænsede, men reelt eksisterende, det er kirkegårdene, galehusene, fængslerne, teatrene.

Heterotopien er med titlen på den amerikanske geograf Edward W. Sojas bog fra 1996 *Thirdspace*, et tredje sted imellem det normale og virkelige og det unormale og uvirkelige. På den ene side, som jeg sagde, en del af den københavnske hverdag anno anden halvdel af 1700-tallet, på den anden et fjernt og farligt sted hvortil man sendte det og dem man ønskede at glemme og komme af med, og hvorfra man modtog eksotiske produkter. I foredraget udstikker Foucault, mere inspireret end systematisk, fem principper for hvad han kalder heterotopologien, og slutter sit foredrag med denne distraktion:

Bordeller og kolonier er to ekstreme heterotopiformer, og når man tænker på, at båden egentlig er et stykke flydende rum, et sted uden sted, som lever for sig selv, som er lukket omkring sig selv og som på samme tid er overladt til havets uendelighed, og som fra havn til havn, fra slag til slag, fra bordel til bordel, sejler til kolonierne for at hente det mest værdifulde fra deres haver, så forstår man, hvordan båden for vores civilisation, fra det 16. århundrede indtil vore dage, ikke blot har været det vigtigste redskab i den økonomiske udvikling (det er ikke det jeg taler om i

dag), men også den vigtigste fantasireserve. Skibet er heterotopien par excellence. I civilisationer uden skibe dør drømmene ud, spionagen erstatter eventyret og politiet erstatter sørøverne. (Foucault, s. 95)

Når jeg citerer slutningen *in extenso* er det ikke bare for at pege på at Foucault mener at kolonien er en ekstrem heterotopiform, men for at demonstrere hvordan Foucaults opdeling i normale steder, utopier og heterotopier bryder sammen som et resultat af dynamikken imellem dem. Båden bliver billedet på den transport der sker imellem dem. "Skibet er heterotopien par excellence" skriver han, og begrundet det med at det er et "sted uden sted". Heri ligner den etymologisk talt utopien. Samtidig fragtes drømmene på skibene imellem de normale steder og heterotopierne. Heterotopierne har en afsmittende, fantasiskrabende næsten magisk virkning på de normale steder, samtidig med de ejer realitet.³

Det virkelige som *Lernet og Meeningen* berøres af, er altså ikke bare og platud den historiske virkelighed; det er et tredje sted, det er den historiske virkeligheds udtagessted, dens fantasireserve heterotopien der strejfer Ewalds romanagtige selvbiografi med den virkelige med samtidig meget romanske beretning om desertering og skibsforslis på fjerne verdenshave. På den måde er passagen ikke bare en historisk lækage i bogens romanske univers, den bidrager samtidig til den fejring af indbildningskraften, sensitiviteten og litteraturen som er et af bogens hovedrinder. Som en digression i en bog af digressioner er den ikke nogen undtagelse. Passagen er endnu en af bogens mange udposninger, dem Lawrence Sterne tegner i *Tristram Shandy* 6. bog kapitel 40; alligevel er den en særlig digression, en speciel udposning fordi den peger imod et tredje sted hvor bogen kommer i berøring med det virkelige, men vel af mærke det virkelige undtagelse. Vestindien er hverken selvbiografiens Rungsted,

³ For en grundigere udfoldelse af skibet, havet og i særdeleshed skibsbruddet se Hans Blumenberg: *Schiffbruch mit Zuschauer. Paradigma einer Daseinsmetapher*.

fortælle tidens historiske virkelighed, der hvorfra det romanske liv udmåles, eller romanernes verden på den anden side af Elben. Vestindien er et tredje sted.

*

Jeg vil gerne slutte med noget der strengt taget ikke berører kommentaren ovenover, men som ikke desto mindre kan fungere som et kontrapunkt til den passage jeg her har kommenteret, og samtidig som en poetisk aktualisering af tematikken om det historiske og fremmedes tilsynekomst som jeg har forfulgt. Det drejer sig om begyndelsen på Derek Walcotts episke digt fra 2000 *Tiepolo's Hound*. I det delvist selvbiografiske digt, spejler Walcott sin egen skæbne som kronisk eksileret mellem to verdener i maleren Camille Pissarro, søn af en portugisisk jøde og en dominikansk mor, født i 1830 på St. Thomas, opvokset der og dansk statsborger. Pissarro stak af til Venezuela som 23-årig sammen med den danske maler Fritz Melbye, og endte i Frankrig.

Ligesom Caribien kiler sig ind som et fremmedlegeme i danskeren Ewalds over 300 år gamle selvbiografi, så slår Danmark ind i den nutidige caribiske forfatter Walcotts vers. Og det meget bogstaveligt: Walcotts kreoliserede engelske vers er simpelthen isprængt danske navne. I bogens første kupletter følger vi Pissarrofamilien på søndagstur igennem Charlotte Amalie. Det er ikke kun de kristne kirkeklokker der resonerer hen over hovederne på den jødisk-danske-portugisiske-dominikanske familie, men danske ord der som eksotiske juveler, sært klingende dissonanser resonerer i Walcotts sprogmusik:

They stroll on Sundays down Dronningens Street,
passing the bank and the small island shops
quiet as drawings, keeping from the heat
through Danish arches until the street stops

at the blue, gusting harbour, where like commas
in a shop ledger gulls tick the lined waves.

[...]

He and his starched Sephardic family,
followed from a nervous distance by the hound,
retrace their stroll through Charlotte Amalie
in silence as its Christian bells resound,
sprinkling the cobbles of Dronningens Gade,
the shops whose jalousies in blessing close,
through repetitions of the oval shade
of Danish arches to their high wooden house.

Litteratur

- Bachtin, Michail. 'Kronotopen. Tiden og rummet i romanen. Essäer i historisk poetik', *Det dialogiske ordet*. Gråbo: Bokförlaget Antropos 1990.
- Blumenberg, Hans. *Schiffbruch mit Zuschauer. Paradigma einer Daseinsmetapher*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag 1979.
- Bobé, Louis. *Johannes Ewald*. København: H. Hagerup 1943.
- Doctor, Jens Aage. Efterskrift til *Lævet og Meeningen*. København: Dansk-lærerforeningen 1969.
- Ewald, Johannes. *Lævet og Meeningen*. København: DSL og Borgen 1988.
- Foucault, Michel. 'Des espaces autres', *Architecture, Mouvement, Continuité* nr. 5, octobre 1984 ('Andre rum', *Slagmark* nr. 27).
- Frandsen, Ernst. *Johannes Ewald. Et Stykke Dansk Aandshistorie*. Århus /København: Universitetsforlaget i Aarhus og Nyt Nordisk Forlag 1939 (2. udg. 1968).
- Geertz Clifford. 'Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture'. *The Interpretation of Cultures. Selected Essays*. New York: Basic Books 1973.
- Greenblatt, Stephen. 'The Touch of the Real'. Gallagher, Cathrine og Greenblatt, Stephen. *Practicing New Historicism*. Chicago/London: The University of Chicago Press 2000.
- Greenblatt, Stephen. 'Resonance and Wonder', Karp, Ivan og Lavine, Steven D. (red.). *Exhibiting Cultures*. Washington/London: Smithsonian Institution 1991.
- Haarder, Jon Helt. 'Iagttagelse af iagttagelserne. Litteraturens selvtematisering hos Paul de Man, Johannes Ewald og Laurence Sterne'. *Synsvinkler* (specialnummer) 1997, s. 57-76.
- Jørgensen, A. D. *Johannes Evald*. København: Gyldendalske Boghandels Forlag 1888.
- Kondrup, Johnny. Efterskrift til *Lævet og Meeningen*. København: DSL og Borgen 1988, s. 159-187.
- Kundera, Milan. *Romankunsten*. København: Gyldendal 2001 (*L'art du roman* 1986).
- Madsen, Carsten. 'Hypomnemata. Kommentaren som forklaring og dannelse'. *Bogens verden*, årg. 90, nr. 3, 2008, s. 31-41.
- Soja, Edward S. *Thirdspace. Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*. Cambridge Mass.: Blackwell 1996, s. 145-63.

- Sterne, Lawrence. *The Life and Opinions of Tristram Shandy*. London: Penguin 1985.
- Stierle, Karlheinz. 'Studium. Perspectives on Institutionalized Modes of Reading'. *New Literary History*, Vol. 22, No. 1, s. 115-127.
- Sørensen, Peer E. *Håb og erindring. Johannes Ewald i oplysningen*. København: Gyldendal 1989.
- Sørensen, Peer E. 'Johannes Ewald: *Livnet og Meeninger*'. Lehrmann, Ulrik og Andersen, Lise Præstgaard Andersen (red.). *Læsninger i dansk litteratur*. Bind 1: 1200-1820. Odense: Odense Universitetsforlag 1998.
- Walcott, Derek. *Tiepolo's Hound*. London: Faber & Faber 2000.
- Keld, Zeruneith. *Soldigteren. En biografi om Johannes Ewald*. København: Gyldendal 1985.